

1- МАВЗУ

*ПЕДАГОГИКА ТАРИХИ
ФАНИНИНГ МАҚСАД
ВА ВАЗИФАЛАРИ*

Асосий саволлар:

1. Педагогика тарихи фаннинг мақсад ва вазифалари.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов таълим-тарбия жараёнида аждодлар меросидан самарали фойдаланишнинг тарбиявий аҳамияти ҳақида.
3. Педагогика тарихини даврлаштириш муаммолари.

Мавзуга оид таянч тушунча ва иборалар:

Педагогика тарихи, метадологияси,
миллий ва умумбашарий
қадриятлар, халқ педагогикаси,
Марказий Осиё ва Шарқ
мутафаккирларининг илмий ва
маънавий мероси, миллий истиқлол
ғояси, ҳар бир ижтимоий тузум,
унинг келажаги, инсоният
истиқболи, кишиларнинг ҳаёт ва

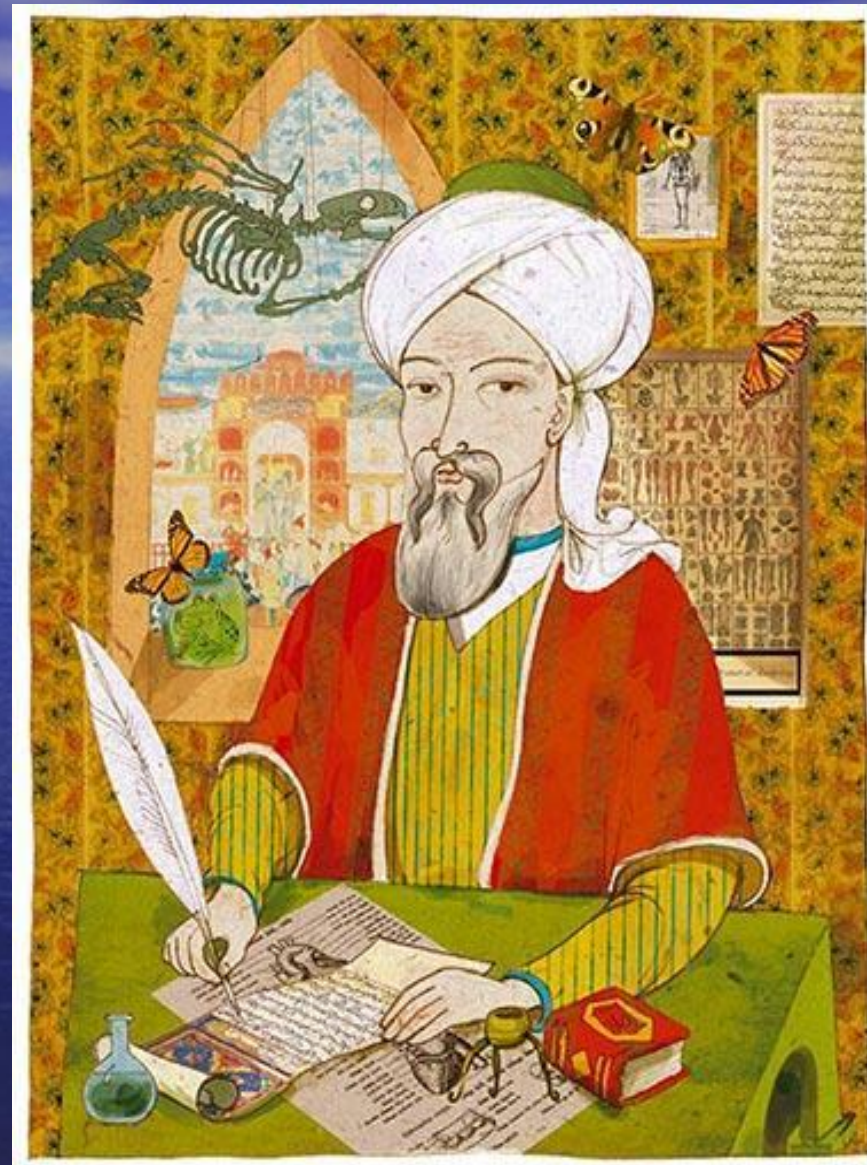
• Мавзуга оид муаммолар:

- 1. Тарих ўтмиш ва келажак ўртасидаги кўприк вазифасини бажарувчи омил бўлса. У ҳолда Педагогика тарихи фанига қандай таъриф бериш мумкин? Сизнингча Педагогика фанининг мақсад ва вазифаларини ва методологик асосини нима ташқил этади?
- 2. Ўзбек халқ педагогикаси қамрови ниҳоятда кенг, бағоят серқирра ва сержило тушунча бўлиб, у шу халқ пайдо бўлган бутун даврни ўз ичига олади. Сизнингча Педагогика тарихини қандай даврлаштириш мумкик?

- Ўзбек халқ педагогикаси тарихида жуда кўп дидактик асарлар яратилиб, уларни чуқур ўрганиш, улардаги энг қимматли фикрларни аниқлаш, саралаш, улардан бугунги кунда ижодий фойдаланиш ҳамда ҳаётга кенг тадбиқ этиш ҳозирги куннинг энг муҳим вазифасидир. Сиз илм соҳибларини таълим-тарбия соҳасига оид қимматли қандай асарларини биласиз? Ушбу асарларда қандай таълимий, маънавий-ахлоқий сифатлар тараннум этилган. Фикрингизни мисоллар билан исботланг.

- 4. Ўзбекистон Республикаси педагогика олий таълим муассасаларида талабалар маънавий сифатларини тарбиялашнинг муҳим шартларидан бири уларни Шарқ алломаларининг педагогик қарашлари асосида маънавий жиҳатдан шакллантириш. Сизнингча ушбу муаммони ҳал этишда Педагогика тарихи фани қандай аҳамиятга эга?
- 5. Бугунги кунда ўқитувчи тайёрлаш соҳасида, уларда маънавий сифатларни шакллантиришда халқнинг улкан меросидан фойдаланиш қандай йўлга қўйилган?

Комил инсон бўлиш,
ҳалоллик ва адолат билан
ҳаёт кечириш каби
олижаноб фазилатларнинг
маъно-мазмунини нафақат
чуқур англаш, балки ана
шундай хусусиятларга эга
бўлиш уларга амал қилиб
яшаш-одамзоднинг
маънавий бойлигини
белгилаб берадиган асосий
мезон....

- Ҳар бир ижтимоий тузумда инсоннинг маънавий юксалишини таъминловчи таълим–тарбия, маънавият ва маърифат каби тушунчалар
- мавжуд бўлиб, улар педагогика соҳасидаги ўзгаришларни жамият тарақиёти билан боғлиқ ҳолда ўрганишни талаб этади.
- Педагогика тарихи қадим замонлардан бошлаб, то ҳозирги кунгача бўлган турли тарихий даврларда тарбия, мактаб ва педагогика назарияларининг тараққиётини даврлар талаби асосида ўрганиб келди. Ҳар бир ижтимоий тузум, унинг келажаги, инсоният истиқболи, кишиларнинг ҳаёт ва турмуш даражаси фан ва маданият тараққиёти билан бевосита боғлиқлир.

- Бинобарин мустиқиллик туфайли кўҳна Туркистон диёрида истиқомат қилиб келган барча халқлар миллий қадриятларининг қайта тикланиши ва ривожланишига шарт-шароитлар вужудга келди.
- Ўз тарихига янгича тафаккур асосида ёндошиш, ўтмишдаги педагогик тафаккур даҳоларининг шухратини тиклаш, уларнинг ғояларини халқ ҳаётига татбиқ этиш каби улуғ ишлар амалга оширилди. Айни пайтда ўзбек ва бошқа қардош халқларнинг миллий шаклланиши ва ривожланишини замон талабларига мос келадиган таълим – тарбия тизимисиз тасаввур қилиш мумкин эмас.

- Ёш авлодни тарбиялаш ва ўқитиш назарияси билан амалиётнинг қандай тараққий қилиб келганлигини билмай туриб, ёшларни ҳар томонлама комил инсон этиб тарбиялаш масалаларини илмий равишда ҳал қилиб
- бўлмайди. Бу аждодларимиз томонидан исбот қилинган илмий – назарий, фалсафий – тарбиявий ҳақиқатдир. Ахлоқан пок ва етук инсонларни тарбиялаш масаласини мувафакиятли ҳал этишда халқимизнинг тарихий анъаналари, маънавий бойликлари, аждодларимизнинг бизга қолдирган илмий меърослари ва тарихий – тарбиявий тажрибаларини ўрганиб чиқиш, уларнинг ютуқларини ҳаётга, таълим – тарбия ишларига тадбиқ этишнинг аҳамияти каттадир.

- Бу борада Ўзбекистон Республикаси Президенти А. И. Каримовнинг қўйидаги сўзлари алоҳида эътиборга лойиқдир. «Наслу насабини билмаган киши инсон саналмайди. Неча йиллар бизни тарихимиздан, динимиздан, маънавий меросимиздан ғофил этишга уриндилар. Аммо биз ҳурриятни орзу этишдан, ҳуррият учун куришишдан чарчамадик. Маслагимизни наслу насабамизни доимо ёдда сақладик. Улуғ бобокалонларимиз руҳига, башарият тарихи ва маданияти хазинасига катта ҳисса қўшган улуғ аждодларимизга, улар қолдирган улкан меросга муносиб бўлиш истаги жамиятимиз аъзолари орасида кенг ёйилиши, ҳар бир фуқаронинг онгидан мустаҳкам жой олиши – бу ҳам янги замоннинг муҳим хусусиятидир».

- Ўзбек халқи тарихан таълим тарбия соҳасида ўзига хос дорилфун яратган. Ҳатто ҳозирги ўзбек халқи яшаб турган заминда зардуштийлик дини кенг ёйилган даврда ҳам некбин педагогик мафкура ҳукм сурган. Бу зардуштийлик динининг муқаддас китоби «Авесто»нинг бизгача етиб келган айрим саҳифаларида ўз ифодасини топган.
- Бироқ исломгача давр тарбияшунослиги, фан ва маданияти тарихини ёритиш имкони чегараланган. Чунки, дастлаб Искандар бошчилигидаги Юнон – Македон қўшинлари, сўнгра ибн Муслим Қутайба раҳбарлигида араб истилочилари олиб борган жанглار, талончиликлар, вайронагарчиликлар туфайли ўша даврга тегишли деярли барча асарлар, манбалар ёқиб юборилган. Лекин ислом ва исломдан кейинги мавжуд педагогик қарашларни, миллий таълим – тарбияга оид анъаналарни, қадриятларни, халқ педагогикасини илмий ўрганиш, пухта таҳлил қилиш ва ҳаётга татбиқ этиш бугунги куннинг муҳим ва долзарб муаммосидир.

- Истиклолга эришгунимизга қадар биз тарбия ишларимизга Оврупа
- педагогикасини асос қилиб олдик ва ўргандик. Эндиги вазифа Шарқ педагогикасини ўрганишга эътиборни қаратмоқ лозим. Чунки илму фан аввал Шарқда тараққий этган, ҳур фикрлилик биздан бошланган. «Шарқ Европанинг муаллимидир» деганда ҳақ эди Олмон олими Херлер. Ҳақиқатан ҳам шундай, ўзбек халқининг маданий мероси улкан бир денгиз.
- Юқоридаги фикрларнинг ўзи маданият ва маърифат Шарқдан Европага тарқалган дейишга асос бўла олади. Чунки, саводхонлик мактабларининг, қадимий ёзувларнинг вужудга келиши энг қадимга манбаларда «Авесто», Сўғд, Бақтрия, Ўрхун – Енисей, Хоразм ва бошқа ёзувлар Турон заминида келганлиги, шу муқаддас заминда яшаётган халқларнинг энг қадимги аждодлари саводхон кишилар эканлигидан далолат беради.

- И.А.Каримов маданий қадриятларнинг қудрати ва тарбиявий аҳамиятига юксак баҳо бериб:
- «Халқнинг маданий қадриятлари, маънавий мероси минг йиллар мобайнида Шарқ халқлари учун қудратли маънавият манбаи бўлиб хизмат қилган. Узоқ вақт давом этган қаттиқ мафкуравий тазйиққа қарамай, Ўзбекистон халқи авлоддан авлодга ўтиб келган ўз тарихий ва маданий қадриятларини ҳамда ўзига хос анъаналарини сақлаб қолишга муваффақ бўлди.
- Мустақилликнинг дастлабки кунлариданок аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросини тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди.

- “Тарихий тажриба, анъаналарнинг мерос бўлиб ўтиши - буларнинг барчаси янгидан-янги авлодни тарбиялайдиган кадриятларга айланиб қолмоғи лозим”. Дарҳақиқат, миллий кадриятларни умуминсоний кадриятлар билан уйғунлаштириш лозим. Чунки бирор миллат ўз кадриятини бошқа миллат кадриятидан ажратиб олиб ярата олмайди. Ҳар
- бир миллат маънавиятида ўзига хос томонлар бўлса ҳам, у умуминсоний кадриятларнинг бир қисмидир. Шу билан бирга унутмаслигимиз керакки, биз қураётган янги жамият “биноси” учун биринчи галда миллий кадриятлар устун бўлмоғи лозим. Биз, энг аввало, миллий ўзлигимизни англамоғимиз, ўз тафаккуримизни кашф этмоғимиз лозим. Ўтмишимизда унутилган шундай улкан сарчашмалар борки, уларни пухта, атрофлича ўрганмоқ биринчи галдаги вазифадир.

- VII-XII асрлар давомида Марказий Осиёда маданият, илм-фан беқиёс ривожлана борди. Айниқса, аниқ фанларга қизиқиш кескин орта бошлади. Уша тарихий даврда ал – Хоразмий, Форобий, ал – Фарғоний, ал – Беруний, ибн Сино, аз – Замахшарий сингари қомусий олимлар дунёга келди. Улар билан ёнма-ён дунёвий илмлар туғилди. Уша улуғ мутафаккирлар инсон маънавий ва тафаккур дунёсини бойитишда, инсоният онгини, маданий – маърифий қарашларни ўстиришда ўз даврида ва кейинчалик ҳам асосий роль ўйнадилар, инсон камолотига доир беқиёс таълимотни яратдилар. XV – XVI асрларга келиб қадимий Туркистон жаҳонга Қозизода Румий, Улуғбек, Али Қушчи, Ҳайдар Хоразмий, Ҳофиз Хоразмий, Лутфий,

- А. Навоий, Бобур, Абулғозий Баҳодирхон сингари алломаларни вояга етказди. Бу даврда Марказий Осиё шаҳарларида қатор маданий ва илмий марказлар вужудга келди. Демак, Марказий Осиё халқлари, хусусан ўзбек халқи ва унинг маданий – маърифий тараққиёти асрлар давомида мисли кўрилмаган даражада ривожланган. Қолаверса, унинг одоб-ахлоқга оид қарашлари педагогика фанлари бўйича таълимоти бутун жаҳонга ўрнак бўларли маъно ва мазмун касб этган.
- Октябр тўнтаришидан кейин, яъни 1917 йилдан бошлаб Туркистон минтақасида «яшин тезлигида» Шўро ҳокимияти ўрнатилди бошлади. Бу тузум коммунистик фирқа мафкурасини тарғиб ва ташвиқ қилди.
- Шўро ҳокимиятининг дастлабки йилларида Туркистонда янги мактаблар очиш ва уларни мустаҳкамлаш вазифалари кўндаланг қилиб қўйилди. Унда ёшлар онгига янги жамият ғояларини сингдириш, шу ишларни амалга оширадиган педагог ходимлар тайёрлашга эътибор берилди. Бу ишларни амалга оширишда Россия Халқ таълими йўналиши ва тизими раҳбарлик қилган. Тарихдан маълумки, қайси давлат ёки мамлакат ҳукумрон бўлса, у тобе мамлакат ва халқга ўз мафкурасини, маънавиятини, одоб-ахлоқ ақидаларини сингдиришга ҳаракат қилган.

- 1924 йил октябрда Туркистон парчаланиши оқибатида миллий маданият йўли аста-секин тўсила бошланди. Асрлар оша амалда қўлланиб келинган, қомусий илмлар битилган ёзувман этилди. Аввал лотин графикаси, кейин кирилл графикаси асосига қурилган ёзувга ўтилди. Бу тадбир Марказий Осиё халқларини ўз маданият тарихини ўрганиш имкониятидан маҳрум этди

- Мактабларда дунё фанини ривожлантиришга муносиб ҳисса қушган ўзбек фани ва маданиятининг асосчилари, муслмон оламининг улуғ зотлари эмас, балки ўзбек халқи камолотига алоқаси бўлмаган шахслар фаолияти ўргатилди. Аҳмад Яссавий, Бедил сингари сўз усталари ва тафаккур гулшани боғбонлари халқ таълими тизимидан чиқарилди.
- Муслмон дунёсининг муқаддас китоби Қуръони Карим, Муҳаммад алайҳиссалом ҳадислари тақъиб остига олинди ва йўқотилди. Натижада ўзбек халқи миллий одоб-ахлоқи ва тарбия анъаналаридан маҳрум бўла бошлади. Бу йўқотиш ўзбек фани, маданияти ва педагогика фанлари ривожланишига салбий таъсирини кўрсатди.

- 1991 йилга келиб Ўзбекистон халқи мустақилликка эришгач, ўзининг янги миллий Қомуси асосида ҳамма соҳада бўлганидек, ўзбек миллий фани ва маданияти, «Педагогика тарихи»га ҳам янгича ёндошиш имконини берди.
- Ўтмишда прогрессив педагоглар ва атоқли мутафаккирлар педагогикага доир муҳим фикрларни айтиб қолдирганлар, буларни ўрганиш педагогика тафаккурининг ўсишига, педагоглик маданиятининг ортишига имкон беради.

- Педагогика тарихи жамият тараққиёти қонунларига суянган ҳолда турли педагогик назарияларни, таълим-тарбиянинг мазмуни ва методларини ўргатади. Ўтмишнинг педагогик системаларида бўлган илғор ва прогрессив фикрларнинг ҳаммасидан ижодий фойдаланади.
- Демак, педагогика тарихи ижтимоий фандир. У тарихий педагогика ҳодисаларига давр талаби асосида ёндошади, тарбия назарияси ва амалиётини турли босқичларда хилма-хил бўлганлигини очиқ беради, илғор қарашларнинг тараққиёт йўлини кўрсатиб беради.

- Педагогика тарихи фани қуйидаги фанлар, яъни, педагогика, психология, маданият тарихи, Ўзбекистон тарихи, жаҳон халқлари тарихи, фалсафа, этнография, археология, ахлоқшунослик ва бошқа бир қатор фанлар билан узвий боғлиқдир.
- Биз педагогика тарихи фанини ўрганиш ва таҳлил қилишда: қадимги ёзувлар, битиклар, қўлёзма ёдгорликлари, шарқ мутафаккирларининг илмий – маънавий мероси, халқ оғзаки ижоди, муқаддас китоблар, пандномалар, дастурлар, ўқув қулланмалари ва дарсликлар, халқ маорифи масалаларига оид материаллар, матбуот материаллари, президент Ислам Каримовнинг таълим-тарбияга, оир асарларига асосланамиз.
- Педагогика тарихи фанининг метадологияси эса миллий ва умумбашарий қадриятлар, халқ педагогикаси, Марказий Осиё ва Шарқ мутафаккирларининг илмий ва маънавий мероси, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг таълим – тарбияга оид асарлари ва миллий истиқлол ғояси ҳақидаги назариялари ҳисобланади.

- Педагогика тарихини ўрганиш ўқитувчиларининг фақат педагогик маданиятини оширибгина қолмай, балки, шу билан бирга, унга педагогик маҳоратни эгаллашга ёрдам беради. Шунингдек, ўтмишнинг таълим – тарбия соҳасидаги энг яхши тажрибаларини ўрганади, бу эса унинг кундалик педагогик фаолиятида ёрдам беради, уни бевосита амалий фаолиятга тайёрлайди.
- Бу борада яратилган тарихий, фалсафий, адабиётшуносликка оид асарлардан ҳам ижодий фойдаланишга ҳаракат қилдик. Хуллас, ушбу қўлланманинг яратилишида файласуф, шарқшунос, тарихчи, филолог олимлардан Б. Аҳмедов, А. Аҳмедов, А. Абдуллаев, В. В. Бартольд, Е. Э. Бертельс, А.Б аҳоутдинов, И С. Брагинский, Б. Ғ. Ғафуров, В. Зоҳидов, И. Мўминов, О. Файзуллаев, Ш. Шомуҳаммедов, А. Қаюмов, Й. Жумабоев, А. Ирисов, М. Орифий, М. Ҳайруллаев, С. Ражабов ва бошқаларнинг ишлари қўлланма ва йўлланма вазифасини ўтайди.

● Мустақил иш топшириқлари:

- 1. Турли ижтимоий даврларда таълим-тарбия мазмуни қандай бўлганини тавсифланг.
- 2. Педагогика тарихи фанининг объекти ва предметиға аниқлик киритинг.
- 3. Халқ педагогикасини ўзига хос хусусиятини изоҳланг.
- 4. Ибтидоий жамоада болалар меҳнати қандай ташқил этилган?
- 5. Халқ мақолларидан бештасини мисол қилиб келтиринг ва изоҳланг.

- 6. Халқ оғзаки ижодида кўпроқ қайси инсоний фазилатлар куйланади.
- 7. Милодимиздан авалги иккинчи минг йилликда пайдо бўлган “Буюк ипак йўл”ининг педагогик қиймати нимада? Фикрингизни тўғрилигини исботланг.
- 8. “Ватан туйғуси”, “Баркамол авлод-Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” ва “Юкак маънавият-енгилмас куч” асарларини педагогик қиймати ҳақида реферат тайёрланг.
- 9. IX-асрда яшаган улуғ олим Маҳмуд Кошғарийнинг «Девону луғотит турк» асарини педагогик аҳамиятини таҳлил қилинг.

- К. Ҳошимова, С. Нишоновалар яратган «Педагогика тарихи» дарслигида маънавий – ахлоқий фазилатлар баркамол инсон тарбиясига йўналтирилган бўлиб, жамият тарққиётида инсон маънавий сифатлари шу жамият талаблари нуқтаи назаридан ёритилган.
- Бугунги талаба – ёшлар педагогика тарихини ўрганиш орқали ўтмиш меросимиздан, ислом дини яратган маънавий бойликлардан фойдаланишлари муҳимдир.

- Исмоил ал-Бухорий, имом ат-Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд, Хўжа Аҳмад Яссавий каби ислом олами Буюк алломаларининг адолат, инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, Ватанга муҳаббат, ахлоқ, одоб, имон ва эътиқод ҳақидаги таълимоти ва фикрларидан халқимизнинг, ёшларнинг баҳраманд бўлиши-умуминсоний қадриятларни англаб олишлари, улар ҳақида тасаввурга эга бўлишлари лозим.
- Тарих синовларидан ўтиб келаётган умуминсоний ва маънавий-маърифий, маданий қадриятлар, миллий анъаналар, ахлоқий омиллар ва урф-одатлар халқ оғзаки ижодини маҳсули бўлиб, халқимизнинг маънавий-маданий тафаккурини юксалтиришга ҳисса қўшган бойлигидир.

Фойдаланилган асосий адабиётлар:

- И.Каримов. “Юксак маънавият-енгилмас куч”. Т.:Маънавият 2008.
- Баркамол авлод –Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори.Т., 2997
- Ҳасанбоева О., Ҳасанбоев Ж., Ҳамидов Ҳ. Педагогика тарихи. Т.: “Ўқитувчи”, 1997.
- Ҳошимов К., Нишонова С., Иномова М., Ҳасанов Р. Педагогика тарихи. Т.: “Ўқитувчи”, 1996.
-

Қўшимча адабиётлар

- 5. Сафо Очил. Мустақиллик маънавияти ва тарбия асослари. К. Ҳошимовнинг умумий таҳрири остида. Т.: “Ўқитувчи” 1995.
- 6. К. Ҳошимов, С. Нишонова. Педагогика тарихи. II- қисм. Дарслик.. Алишер Навоиномидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти. Т., 2005.
- 7. Ибрагимов Х. И., Абдуллаева Ш. А. Педагогика . Ўқув қўлланма., Т.: Фан, 2004

Эътиборингиз учун раҳмат!

